

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

Maarja Pariis

SUBJEKTI- JA OBJEKTIRELATIIVID LAPSEKEELES
IMITEERIMISKATSE PÕHJAL

Bakalaureusetöö

Juhendajad professor Renate Pajusalu ja PhD Sirli Parm

Tartu 2013

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Relatiivlause	4
2. Relatiivlause moodustamine ja mõistmine	6
2.1. Relatiivlause verbi transitiivsus ja intransitiivsus	6
2.2. Relatiivlause põhja elusus ja elutus	6
3. Katse relatiivlause omandamise uurimiseks	8
4. Katsetulemuste veaanalüüs	11
4.1. Subjektirelatiivid	12
4.2. Objektirelatiivid	13
4.2.1. Kõrvallauses nimisõnafraasi sisaldavad objektirelatiivid	14
4.2.2. Kõrvallauses pronoomenit sisaldavad objektirelatiivid	16
4.3. Lihtlaused	18
5. Katsetulemuste analüüs	20
5.1. Lausetüübid	20
5.2. Veatüübid	23
5.3. Lausete järelekordamine	24
Kokkuvõte	26
Subject and object relatives in child language based on the imitation task	28
Lühendid	30
Kirjandus	31
Lisa 1. Katselaused ja lausetüübid	33

SISSEJUHATUS

Siinses töös uuritakse katselise meetodi abil relatiivlause omandamist eesti keelt emakeelena kõnelevate kolme- ja viieaastaste laste seas ($N = 17$). Keskendutakse subjekti- ja objektirelatiivide uurimisele, sellistele relatiivlausetele, mille relatiivpronoomen on lauses subjekt või objekt. Bakalaureusetöö eesmärgiks on viia läbi pilootkatse eesti laste relatiivlausete uurimiseks. Töös kasutatud imiteerimiskatse on koostatud Kidd jt (2007) uurimuste põhjal.

Relatiivlauseid on lapsekeeles laialdaselt uuritud 1970. aastatest alates. Enamjaolt keskendutakse relatiivlausete mõistmisele ja seejärel nende kasutamisele. Eesti keeles pole praeguse hetkeni relatiivlausete omandamist käsitlevaid uurimusi tehtud. Seepärast saab tugineda peamiselt ingliskeelsete ja saksakeelsete laste seas tehtud uurimustele.

Relatiivlausete struktuuri omandamine on üldises keeleomandamises tähtsaks osaks. Nende kasutamine näitab, et laps on omandanud loomuliku keele tähtsa omaduse, milleks on rekursioon – konstruktsiooni kordamine kopeerimise teel (Kidd jt 2007: 860–861).

Bakalaureusetöös defineeritakse ja kategoriseeritakse relatiivlause. Seejärel esitatakse varasemates uurimustes püstitatud hüpoteesid ja katsetes saadud tulemused ning kirjeldatakse erinevaid katsemeetodeid ja tutvustatakse lähemalt praeguse uurimuse jaoks korraldatud imiteerimiskatset. Analüüsiosas tuuakse välja erinevused lausetüüpides ja võrreldakse kahe vanusegrupi katsetulemusi.

1. RELATIIVLAUSE

"Eesti keele grammatika" defineerib relatiivlauset järgnevalt: "Relatiivlaused on kõrvallause, mille pronoomenist või adverbist sidend on korrelaadi vahendusel või ilma selleta viiteseoses a) pealause nimisõna(fraasi)ga või kvantorifraasiga või b) substantsiaalselt mõtestatud pealausega tervikuna. Nt

a) Ta polnud *sedasorti mees, kes* koos kestaga vahetab iseloomu. *Need viis meest, kes* siia jäävad, hakkavad puid saagima.

b) Ta naeratas mulle pilkavalt, *mis* mind tugevasti rõõpast välja viis." (EKG II 1993: 311)

Mati Ereli (2004: 405) märgib relatiivlause kohta järgmist: "Relatiivlaused on NP (nimisõnafraasi) modifitseerijad. NP, mida relatiivlause modifitseerib, on relatiivlause põhi., mille esindajaga võib (kuid ei pruugi) kokku langeda relativeerija, spetsiaalne sõna või morfeem, mis seob relatiivlauset põhjaga."

Relatiivlause põhja süntaktilist funktsiooni saab eesti keeles näidata relatiivpronoomeni käändevormi abil. Kuna relatiivpronoomen võib esineda kõikides käänetes ja sellega võivad liituda kaassõnad, on see relativeeritava fraasi määramisel abiks. (Pikver 1988: 487)

Holger Diesseli ja Michael Tomasello (2000: 135) kodeerimisraamistiku (*coding schema*) eeskujul jagab Diessel oma artiklis (2009: 2) relatiivlaused nelja kategooriasse:

1) subjekti laiendav relatiivlause, nt

People *who have spears* hit people in the nose¹;

2) objekti laiendav relatiivlause, nt

I can do everything *I want to do*²;

3) predikatiivi laiendav relatiivlause, nt

This is the sugar *that goes in there*³;

4) isoleeritud nimisõna või nimisõnafraasi laiendav relatiivlause, nt

¹ Inimesed, *kellel on odad*, löövad inimestele näkku.

² Ma võin teha kõike, *mida tahan*.

³ See on suhkur, *mis käib sinna sisse*.

The thing *that's over there*⁴.

Predikatiivi ja isoleeritud nimisõnafraasi laiendavad relatiivlaused on kindla suhtlus-funktsiooniga grammatilised konstruktsioonid. Nende lauseehitus on teistest relatiivlause liikidest lihtsam ning sellest tuleneb ka nende varajane ja sage kasutus. Subjekti ja objekti laiendava relatiivlausega liitlaused sisaldavad kahelauselist konstruktsiooni, mis väljendab kahe väite omavahelist suhet. Predikatiivi ja nimisõnafraasi laiendavate relatiivlausetega liitlaused esinevad aga komplekssetes lausetes, milles märgitakse vaid üht olukorda. Predikatiivi laiendavate relatiivlause peamiseks eesmärgiks on kuulaja tähelepanu juhtimine relatiivlausele. Isoleeritud nimisõnafraasi laiendavaid relatiivlauseid kasutatakse tihti eelnenud küsimusele vastamiseks. (Diessel 2009: 3)

Käesolevas töös kasutatakse uuritavate relatiivlause nimetamiseks termineid subjektirelatiiv ja objektirelatiiv. Subjektirelatiiv (1) märgib relatiivlause, kus relatiivpronoomenil (ja seega sisuliselt laiendataval nimisõnafraasil) on relatiivlause subjekti roll. Objektirelatiiv (2) märgib relatiivlause, kus on relatiivpronoomenil objekti roll. Nt

(1) Siin on lill, mis kasvas eelmisel suvel aias.

(2) See on poiss, keda sa enne poes nägid.

⁴ See asi, *mis on seal*.

2. RELATIIVLAUSE MOODUSTAMINE JA MÕISTMINE

2.1. Relatiivlause verbi transitiivsus ja intransitiivsus

Eelnenud uurimustes on arvatud, et relatiivlause moodustamise ja mõistmise oluliseks aspektiks on relatiivlause verbi transitiivsus (3) või intransitiivsus (4):

(3) This's the man who saw Peter on the bus this morning⁵

(4) There's the boy who played in the garden yesterday⁶ (Diessel, Tomasello 2005: 886).

Holger Diessel (2004: 138) märgib, et laste poolt produtseeritud subjektirelatiivid sisaldavad pigem intransitiivset verbi ja objektirelatiivid transitiivset verbi. Sagedamini on relatiivlausetes transitiivsed verbid.

Varasel kõnearengu perioodil esinevates relatiivkonstruktsioonides on transitiivse verbi kasutus harv ning vanemate laste seas see kasvab, mis on seotud transitiivset verbi sisaldavate objektirelatiivide ja subjektirelatiivide hulga kasvuga. Seega transitiivsete verbide kasutamine suureneb koos keeleomandamisega. (Diessel 2004: 139)

Diesseli ja Tomasello (2005: 887–888) viisid läbi lausete järelekordamise katse, mille tulemustest selgus, et intransitiivse verbiga subjektirelatiivi esitamisel on lastel vähem vigu kui transitiivse verbiga subjektirelatiivi ja objektirelatiivi lausumisel.

2.2. Relatiivlause põhja elusus ja elutus

Varasemates uurimustes on järeldatud, et relatiivlausete moodustamise ja mõistmise oluliseks aspektiks on ka referentide elusus (5) või elutus (6), nt

(5) This is the boy that the girl teased at school yesterday⁷

(6) Here is the food that the cat ate in the kitchen today⁸ (Kidd jt 2007: 869).

⁵ See on mees, kes sellel hommikul bussis Peterit nägi.

⁶ Seal on poiss, kes eile aias mängis.

⁷ See on poiss, keda tüdruk eile koolis kiusas

⁸ Siin on söök, mida kass täna köögis sõi.

Willem M. Mak tegi koos kolleegidega katse, milles mõõdeti erinevate relatiivlauset lugemise kiirust täiskasvanute seas. Üheks tulemuseks oli, et peamiselt loeti kahe elusa nimisõna fraasiga objektirelatiivi aeglasemalt kui elusa ja eluta nimisõna fraasiga lauset. (Mak jt 2002: 59)

Barbara A. Fox ja Sandra A. Thompson (1990: 302–303) väidavad, et eluta nimisõna sobib lauses pigem objektiks kui subjektiks ning seepärast on objektirelatiivide kõige levinum kuju eluta objekt ja elus subjekt, milleks on tihti pronoomen.

Evan Kiddi jt poolt läbi viidud imiteerimiskatses selgus, et eluta põhisõnaga objektirelatiivid on 3–4-aastastele lastele lihtsamalt mõistetavamad, kui relatiivlause subjekt on pronoomen. Samuti on elusat referenti sisaldavad subjektirelatiivid kergemalt arusaadavamad, kui selle põhisõna on eluta. Nii objekti- kui ka subjektirelatiive ütlesid 4-aastased lapsed 3-aastastest täpsemalt järele. (Kidd jt 2007: 870–872)

Märkida tuleb ka seda, et Kidd jt lükkavad oma artiklis ümber Diesseli ja Tomasello (2005: 887) varasema väite, et lastele on lihtsamad elusa referendi ja intransitiivse verbiga subjektirelatiivid. Nimelt Kiddi jt poolt tehtud katses esitasid lapsed pealauses elusa referendiga ja relatiivlause transitiivse verbiga subjektirelatiive edukamalt, hoolimata sellest, et just eluta referendiga relatiivlauseid sisaldasid intransitiivset verbi. (Kidd jt 2007: 875)

3. KATSE RELATIIVLAUSE OMANDAMISE UURIMISEKS

Keelendi omandamiseks oluliste tingimuste ja nende muutmise mõju uurimiseks või tavakasutuses harva esineva keelenähtuse uurimiseks kasutatakse psühholingvistilisi katseid. Katse tegemise eeliseks teiste materjalikogumise viiside ees on ühe ja sama keelenähtuse keelematerjali saamine eri vanuses ja ka suuremalt arvult samaealistelt lastelt. (Argus 2009: 8)

Keeleomandamisuurimuste katsetüüpideks on näiteks reaktsioonikiiruse mõõtmine (*Reaction Time Studies*), tegevuse jälgendamine (*The Act-Out Task*), pildivalikukatse (*Picture Pointing Task*), mõistmistest (*Truth Value Judgement Task*), loomistest (*Elicited Production Task*) ja imiteerimisülesanne (*Imitation Task*). Viimane neist on üks lihtsamaid katsetüüpe, kus tuleb lapsel järele korrata kuulnud sõnu, vorme ja lauseid. (Argus 2009: 8–10.) Imiteerimisülesanne on kasulik selliste lingvistiliste konstruktsioonide korral, mida lapsed produtseerivad harva ning selle katsemeetodi eeliseks on võimalus stiimullause abil juhtida katseisikuid kasutama kindlat vormi või sõnastust (Ambridge 2012: 115–116). Imiteerimisülesande peamiseks eeloetuseks on, et lapsed produtseerivad nendele tuttavaid lausestruktuure teistest edukamalt (Kidd jt 2007: 868). Nimelt eeldatakse, et laps suudab tervet lausestruktuuri korrata, kui selle grammatiline konstruktsioon on omandatud. Lause imiteerimine ei ole selle passiivne kordamine, vaid stiimullause rekonstrueerimine. (Lust jt 1996: 59.)

Siinse bakalaureusetöö katse eeskujuks on Evan Kiddi jt poolt tehtud imiteerimiskatse, mis viidi läbi 24 kolmeaastase ja 25 nelja-aastase lapse seas ($N = 57$)⁹. Nimetatud katses oli 24 relatiivlauset, milles peeti oluliseks: 1) nimisõna(fraasi) relativeerimist subjekti- ja objektirelatiivis, 2) pealause referendi elusust ja elutust, 3) pronoomeni või nimisõna(fraasi) mõju objektirelatiivile. (Kidd jt 2007: 868–869)

Katset tutvustati lastele 'papagoi mänguna', kus laps peab papagoi moodi võimalikult täpselt lauseid järele kordama. Enne päris katset toimus nelja tavalise lause kordamine, kus laps sai kohaneda katsesituatsiooni ja –tingimustega. Harjutuslausete ajal korraldi igat lauset nii kaua, kuni laps seda täiesti korrektselt lausus. Seejärel liiguti

⁹ Kidd jt algesse valimisse kuulus 65 last. Kuna seitse kolmeaastast ja üks nelja-aastane ei korranud mitte ühtegi lauset korrektselt, siis jäeti nad lõppvalimist välja (Kidd jt 2007: 868).

edasi katse juurde, kus lauseid ei loetud ette grupiti, kuid kõikidele katseisikutele esitati lauseid samas järjekorras. (Kidd jt 2007: 869-870)

Kidd jt poolt tehtud katse tulemustest tuli välja, et lapsed on subjektirelatiivide järelekordamises edukamad kui pealauses on elus referent, mitte eluta referent. Objektirelatiivid, mis sisaldasid pealauses eluta referenti, olid lastele kergemini järelekorratavad kui elusat referenti sisaldavad. Üldiselt ei korranud lapsed subjektirelatiive objektirelatiividest paremini järele, nimelt kordasid nad kõige täpsemini elusa referendiga subjektirelatiive ning eluta referendi ja pronoomeniga objektirelatiive, mis jäid vigadearvult samaväärseteks. (Kidd jt 2007: 870–872)

Käesoleva töö katse on koostatud eelnimetatud Kidd jt (2007) katse põhjal. Järgitud on Kidd jt (2007) katse läbiviimise protseduuri. Eestikeelses katses osales 8 kolmeaastast ja 9 viieaastast eesti keelt emakeelena kõnelevat last.¹⁰ Varasemas uurimuses (Argus 1995: 51) on välja toodud, et eesti lastel ilmuvad esimesed relatiivlaused vanuses 3;0¹¹. Sellele uurimusele toetudes on siinse katse nooremaks vanusegrupiks valitud kolmeaastased lapsed (vanusevahemik 3;3–3;10, keskmine vanus (*M*) on 3;6). Selleks, et esineks kahes eagrupis selge vanuseline vahe, on katse vanemaks eagrupiks viieaastased (vanusevahemik 5;1–5;7, keskmine vanus (*M*) on 5;5). Katseisikud valiti Tallinna Pääsusilma lasteaiast. Kõiki katseisikuid lindistati diktofoniga ja hiljem litereeriti nende poolt öeldud laused.

Katse koosnes 24 lausest – Kiddi jt (2007: 894) katsest on eestikeelseks kohandatud 18 relatiivlauset ja omapoolse täiendusena on lisatud 6 lihtlauset. Lihtlausete lisamine katsesse on oluline, kuna selle põhjal saab teha järeldusi lapse üldise keeleoskuse kohta. Nimelt võib arvata, et lihtlausete kordamine on lastele lihtsam relatiivlausete kordamisest, sest esimene lihtlause konstruktsioon esineb lapsekeeles relatiivlausetest varem. Lihtlausetes pidasin oluliseks samu kriteeriume nagu eeskujuks olnud katses. Nimelt laused algasid demonstratiivpronoomeniga ning sisaldasid elusat või eluta referenti.

Siinse uurimuse katselaused jagunesid lihtlauseteks ja relatiivlauset sisaldavateks lihtlauseteks, mis omakorda jagunesid objektirelatiivi sisaldavateks ja subjektirelatiivi

¹⁰ Katse alguses valimis oli 10 kolmeaastast ja 10 viieaastast last, kuid vajalikul määral ei sooritanud katset kaks kolmeaastast ja üks viieaastane laps.

¹¹ Lapse vanus on märgitud järgnevalt: aasta;kuu.

sisaldavateks. Objektirelatiivides oli kõrvallauses nimisõna(fraas) või pronoomen ning pealauses elus või eluta referent. Subjektirelatiivides oli kõrvallauses transitiivne või intransitiivne verb ja pealauses elus või eluta referent. Lihtlausetes oli elus või eluta referent. Kokkuvõtvalt jagunesid katselaused kaheksasse erinevasse lausetüüpi ning igas tüübis oli kolm lauset (vt lisa 1).

Katsetulemuste abil püütakse leida kinnitust, et relatiivlaused on lihtlausetest keerulisemad. Nimelt võib arvata, et lihtlausetate järelekordamises on vähem vigu, sest see lausekonstruktsioon on laste seas relatiivlausest varem omandatud. Samuti võib varasemate uurimuste põhjal oletada, et subjektirelatiiv on objektirelatiivist lihtsamalt mõistetav, mistõttu subjektirelatiivi on hõlpsam järele korrata kui objektirelatiivi. Kolmanda väitena on elusa ja eluta referendiga relatiivlausest arusaamine kergem kui kahe elusa referendiga relatiivlausest. Samuti võib arvata, et kõikides kriteeriumites on erinevused nooremate ja vanemate laste järelekordamistes. Täpsemalt öeldes teevad nooremad lapsed rohkem vigu kui vanemad ning lühendavad lauseid või jätavad ütleмата, kui nendest arusaamine on keeruline. Katsetulemused koos veaanalüüsi ja üldiste tulemustega on esitatud neljandas peatükis. Autori järeldused koos põhitulemustega on esitatud viiendas peatükis.

4. KATSETULEMUSTE VEAANALÜÜS

Katses osales 8 kolmeaastast ja 9 viieaastast last ($N = 17$) ning iga katseisik pidi järele kordama 24 lauset, seega kõikide järelekorratud lausete võimalik koguarv oli 408. Kuna lapsed ei öelnud kõiki katselauseid järele, siis produtseeritud vastuste koguarvuks oli 345. Samuti produtseerisid lapsed lühendatud lausestruktuuriga lauseid ning üksikuid sõnu, milleks olid peamiselt verbid. Kolmeaastased lapsed andsid ka seosetuid ehk järelekorratavast lausest erinevaid, n-ö teemaväliseid vastuseid, mida viieaastaste seas ei esinenud. Mitteeotuspärasteks vastusteks loetakse korralikult kordamata jäänud lauseid ehk lühendatud lauseid, üksikute sõnade ütlemissi ning seosetuid vastuseid. Nende osakaalu väljaarvutamisel on võetud maksimaalväärtuseks vastuste koguarv vanusegrupiti, milleks oli kolmeaastastel 142 ja viieaastastel 203. Kordamata jäänud lausete osakaalu maksimaalväärtuseks on vastuste võimalik koguarv, mis oli kolmeaastastel 192 ja viieaastastel 216. Arvulised andmed on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Mitteeotuspärased vastused ja kordamata laused

Vastuse liik	3-aastased ($n = 8$)		5-aastased ($n = 9$)	
	Lausete arv	Vastuste osakaal	Lausete arv	Vastuste osakaal
Kordamata lause	50	26%	13	6%
Lühendatud lause	7	4,9%	1	0,5%
Üksikud sõnad	20	14,1%	10	4,9%
Seosetu vastus	6	4,2%	0	0%

Lausete analüüsis on vigadeks loetud lausemuutmised, mis on muutnud lause algset semantilist tähendust, s.o lause subjekti, objekti, relatiivpronoomeni, verbi, grammatilise ajavormi ning aja- ja kohamäärusega toimunud muutused ja vahetused või nende väljajätud. Vigadeks ei ole loetud demonstratiivpronoomeniga toimunud muutuseid, sest need ei muuda oluliselt lause semantilist tähendust. Samuti ei loetud veaks pronoomeni *sa* asemel *ma* ütlemist, sest see viitab lapse arusaamisele, et katselauseid viitavad temale.

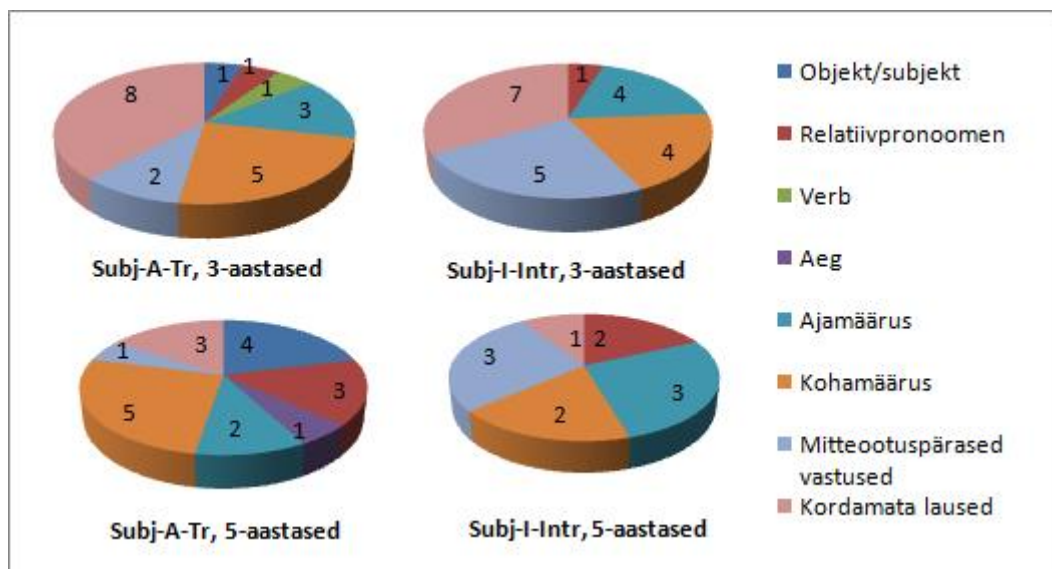
4.1. Subjektirelatiivid

Katses olnud subjektirelatiivid koosnesid elusast referendist pealauses ja transitiivsest verbist relatiivlauses (Subj-A-Tr) (7) või elutust referendist pealauses ja intransitiivsest verbist relatiivlauses (Subj-I-Intr) (8), nt

(7) See on mees, kes nägi jalgpallitrennis poissi.

(8) See on oks, mis kukkus aias puu otsast alla.

Viieaastased lapsed tegid esimeses lausetüübis 19 ja teises 11 viga, kolmeaastased tegid aga mõlemat tüüpi subjektirelatiivis 21 viga. Erinevat tüüpi vigu oli mõlemas vanusegrupis vähem eluta referendi ja intransitiivse verbiga subjektirelatiivides (Subj-I-Intr) (vt joonis 1). Elusat referenti sisaldavat lauset ei korranud järele kaheksa kolmeaastast ja kolm viieaastast, mis on kolmeaastaste seas kõige suurem ütle mata jätmiste arv kõikide katses olnud lausetüüpide seas. Eluta referendiga lauseid jätsid kolmeaastased ütle mata 7 korral ja viieaastased korra.

Joonis 1. Subjektirelatiivides tehtud vigade arv veatüübiti

Elusa referendi ja transitiivse verbiga subjektirelatiivides (Subj-A-Tr) oli kõige levinum viga nii kolme- kui ka viieaastaste seas vale kohamääruse ütle mine ja selle lausumata jätmine (mõlemas vanuserühmas 5 korral, vt joonis 1). Objektiga seotud muudatusi oli viieaastastel kolmeaastastest rohkem, nimelt objekt puudus (2 korral) ja

objekt vahetati subjekti vastu (1 korral) ja objekti kasutati mitmuses (1 korral), kolmeaastaste seas öeldi vaid korra lauses vale objekt. Viieaastased ütlesid 2 korral subjekti laiendava relatiivpronoomeni *kes* asemel objekti laiendava relatiivpronoomeni *keda*, ühel korral muudeti pronoomen *kes* (*See on mees, kes nägi jalgpallitreennis poissi*) lokaaladverbiks *kus* (*See on mees kui kus nägi me jalg poi- jalg ni- trennis*), mis oli ainus seesugune muutmine kõikides katsetulemustes. Kolmeaastaste seas jäeti mõlemat tüüpi subjektirelatiivides ühel korral relatiivpronoomen lausest välja.

Eluta referendi ja intransitiivse verbiga subjektirelatiivides (Subj-I-Intr) oli kõige levinum viga ajamääruse ja kohamäärusega seonduv (vt joonis 1). Vigade iseloomu kolmeaastaste rühmas kirjeldab ajamääruse ütlemta jätmine (4 korral) ja kohamääruse ütlemta jätmine või asendamine (4 korral). Viieaastaste seas oli samuti levinuimad vead ajamäärusega seotud muudatused – nende väljajätt või asendamine mõne muu ajamäärusega (kokku 3 korral). Objekti ja subjektiga seonduvaid muutmisi ei olnud kummaski vanusegrupis. Viieaastased vahetasid 2 korral eluta relatiivpronoomeni elusa relatiivpronoomeni vastu (*mis* asemel *kes*) ning relatiivpronoomen jäeti ütlemta kolmeaastaste poolt vaid korra.

4.2. Objektirelatiivid

Katses stiimulina esinenud objektirelatiivid koosnesid elusast referendist pealauses ja nimisõna(fraasi)st relatiivlauses (Obj-A-NP) (9) või eluta referendist pealauses ja nimisõna(fraasi)st relatiivlauses (Obj-I-NP) (10) ning elusast referendist pealauses ja pronoomenist relatiivlauses (Obj-A-Pro) (11) või eluta referendist pealauses ja pronoomenist relatiivlauses (Obj-I-Pro) (12), nt

(9) See on poiss, keda tüdruk eile koolis kiusas.

(10) Siin on söök, mida kass täna köögis sõi.

(11) See on poiss, keda sa enne poes nägid.

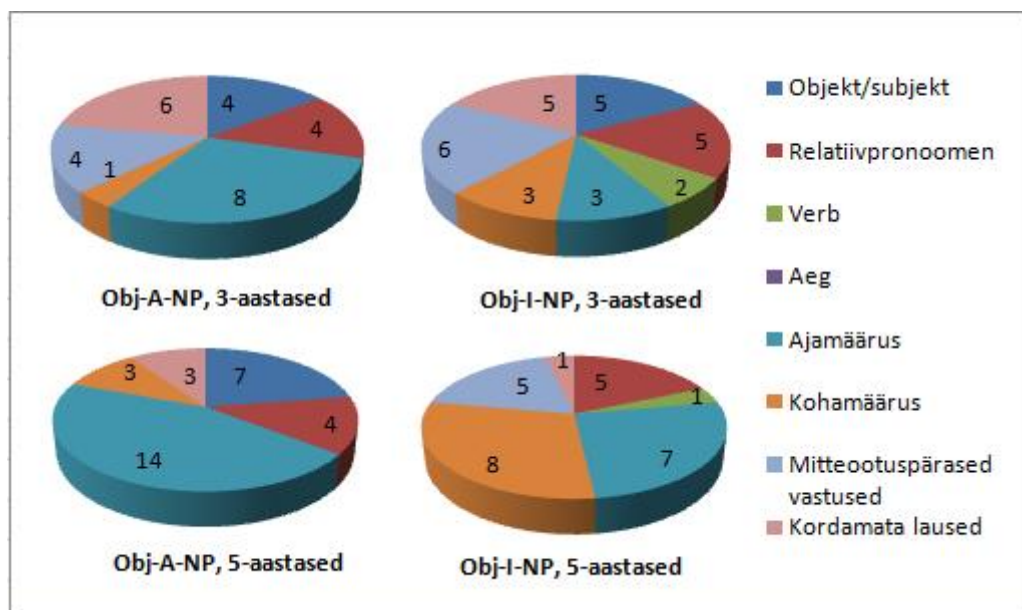
(12) Seal on raamat, mida sa enne toas lugesid.

Kolmeaastased lapsed eksisid kõige rohkem elusa referendi ja pronoomeniga objektirelatiivide (Obj-A-Pro) ning viieaastased elusa referendi ja nimisõnafraasiga objektirelatiivide kordamises (Obj-A-NP), mõlemas vanusegrupis tehti 31 viga.

Kolmeaastased ütlesid kõige edukamalt järele eluta referendi ja pronoomeniga (Obj-I-Pro, 19 viga) ning viieaastased elusa referendi ja pronoomeniga (Obj-A-Pro, 11 viga) objektirelatiive. Seejuures jätsid kolmeaastased kõige rohkem ütleмата pronoomenit sisaldavaid objektirelatiive, nii elusa kui ka eluta referendiga lauseid ei öeldud järele 7 korral. Viieaastased jätsid ütleмата kõige enam elusa referendi ja nimisõnafrasiga objektirelatiive (Obj-A-NP, 3 korral).

4.2.1. Kõrvallauses nimisõnafraasi sisaldavad objektirelatiivid

Nimisõnafrasiga objektirelatiividest olid kolmeaastastele vigade arvu järgi keerulisemad pealause eluta referenti (Obj-I-NP, 29 viga), kuid viieaastastele elusat referenti sisaldavad laused (Obj-A-NP, 31 viga). Siiski esines kolmeaastaste seas mittekordamisi ja seosetuid vastuseid rohkem nimisõnafrasiga objektirelatiivides, kus on pealause elus referent (Obj-A-NP), mitte eluta referent. Viieaastaste seas esines lausete mittekordamisi ja üksikute sõnade ütleмisi rohkem eluta referendiga pealause ja nimisõnafrasiga objektirelatiivides (Obj-I-NP). Seega mõlemas vanusegrupis jäeti lauseid kordamata ja öeldi mitteootuspäraseid vastuseid rohkem lausetüübis, milles öeldud vigade koguarv oli väiksem (vt joonis 2).

Joonis 2. Nimisõnafrasiga objektirelatiivides tehtud vigade arv veatüübiti

Elusa referendiga lausetes (Obj-A-NP) oli viieaastastele levinud veaks objekti ja subjektiga seotud muutmised (kokku 7 korral, vt joonis 2), milleks olid objekti vahetamine subjekti vastu (3 korral), vale subjekti ütlemine (2 korral), objekti ja subjekti puudumine. Kolmeaastastel esines selles lausetüübis samuti objekti ja subjekti muutmisega seotud vigu (kokku 4 korral, vt joonis 2): objekti vahetamine subjekti vastu ja objekti väljajätt. Viieaastased muutsid elusa referendiga lausetes 4 korral objekti laiendava relatiivpronoomeni *keda* subjekti laiendavaks *kes*. Kolmeaastaste hulgas muudeti 2 korral elusust märkiv relatiivpronoomen *keda* elutust märkivaks objekti laiendavaks relatiivpronoomeniks *mida* ning korra öeldi *keda* asemel elutust märkiv *mis* ja elusust märkiv *kes*.

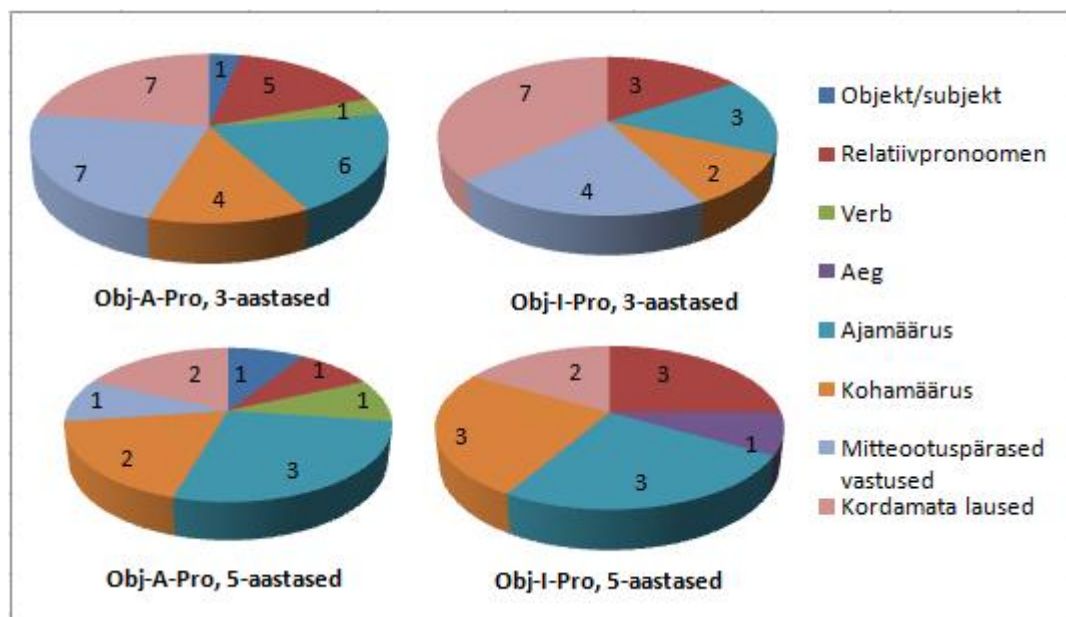
Kolmeaastastel olid pealauses elusat referenti ja kõrvallauses nimisõnafraasi sisaldavates objektirelatiivides (Obj-A-NP) sagedasemad vead seotud ajamäärusega (kokku 8 korral, vt joonis 2). Enamasti jäeti ajamäärus ütle mata (6 korral) või kasutati muud ajamäärust (2 korral). Siinkohal on võrdlusena oluline välja tuua, et kohamääruse jätsid kolmeaastased ütle mata vaid korra. Ka viieaastaste vanuserühma vastustes saab selle lausetüübi puhul esile tuua ajamääruse puudumist või vale ajamääruse lausumist (kokku 14 korral), kusjuures kohamäärusega seotud vigu esines vaid mõni üksik (3 korral). Võib oletada, et ette öeldud lausest jäi laste jaoks kohamäärus üldiselt paremini meelde kui ajamäärus.

Eluta referendiga pealause ja nimisõnafraasiga objektirelatiivide (Obj-I-NP) kordamisel ei eksinud ükski viieaastane objekti või subjektiga, kuid kolmeaastased jätsid neljal korral objekti ja ühel korral subjekti lausest välja (vt joonis 2). Relatiivpronoomenite muutmisi toimus mõlemas vanusegrupis rohkem eluta referendiga objektirelatiivides. Täpsemalt öeldes oli kolmeaastaste seas eluta referendiga lausetes ainsaks relatiivpronoomeni muutmiseks objekti märkiva *mida* asemel subjekti märkiva *mis* ütle mine (kokku 5 korral), viieaastastel esines seda eksimust vähem (3 korral). Viieaastased muutsid ühel korral eluta objekti märkiva relatiivpronoomeni *mida* elusust märkivaks ja lauses *Seal on pall, mida tüdruk täna õhku viskas* proadverbiks *kuidas* (*Seal on pall kuidas see tüdruk õhk*), viimane oli ainus selline muutmine kõikides katsetulemustes. Verbivaliku või väljajätuga seotud vigu esines kõige vähem – kolmeaastastel 2 korral ja viieaastastel korra (vt joonis 2).

Eluta referendi ja nimisõnafraasiga objektirelatiivides (Obj-I-NP) oli viieaastaste seas levinuim kohamääruse puudumine ja väljajätt (kokku 8 korral). Samas lausetüübis pöörasid kolmeaastased kohamääruse järelekordamisele rohkem tähelepanu kui viieaastased, nimelt sellega seotud muutmisi imiteeritavas lauses oli kokku 3 korral. Sama tendents on märgatav ajamäärusega seotud vigade puhul, kus vanema vanusegrupi vastustes oli märgata ajamääruse puudumist või vale ajamääruse lausumist (kokku 7 korral), nooremas vanusegrupis tehti ajamäärusega seotud vigu tunduvalt vähem (kokku 3 korral, vt joonis 2).

4.2.2. Kõrvallauses pronoomenit sisaldavad objektirelatiivid

Kolmeaastastel lastel oli kõige rohkem, 31 viga, pealauses elusa referendi ja kõrvallauses pronoomeniga objektirelatiivides (Obj-A-Pro). Viieaastastel oli eksimusi peaaegu võrdselt mõlemas lausetüübis, nimelt pealauses eluta referendi ja kõrvallauses pronoomeniga objektirelatiivides (Obj-I-Pro) oli 12 viga ja pealauses elusa referendi ja kõrvallauses pronoomeniga objektirelatiivides (Obj-A-Pro) 11 viga (vt joonis 3). Kolmeaastastel jäi järele kordamata mõlemat tüüpi pronoomeniga objektirelatiive 7 korral ning elusa referendiga lausete järel öeldi üksikuid sõnu samuti 7 korral, kuid eluta referendiga lausete vastustena öeldi lühendatud lauseid ja üksikuid sõnu kokku 4 korral. Viieaastased jätsid mõlemat tüüpi pronoomeniga lauseid ütlemata 2 korral ja korra öeldi vaid üksikuid sõnu elusa referendiga lausetes (vt joonis 3).

Joonis 3. Pronoomeniga objektirelatiivides tehtud vigade arv veatüübiti

Kõige levinum viga nii kolmeaastastel kui ka viieaastastel oli elusa referendiga lausetes (Obj-A-Pro) ajamääruse ja kohamäärusega seotud vead. Täpsemalt, kolmeaastased jätsid ajamääruse lausumata või kasutasid mõnda muud ajasõna kokku 6 korral, kohamääruste viga oli neil kokku 4 korral (vt joonis 3). Viieaastaste vastustes oli nii ajamäärusega seotud viga (3 korral) kui ka kohamäärusega seotud viga (2 korral) vähem kui kolmeaastastel.

Elusa referendiga lauseis (Obj-A-Pro) esines kõige vähem eksimusi seoses subjekti või objektiga, verbide ja relatiivpronoomeniga (vt joonis 3). Üks kolmeaastane laps ütles ühel korral vale subjekti ning üks viieaastane muutis lauses määrusena esinenud sõna *banaaniga* (*Seal on elevand, keda sa eile banaaniga toitsid*) lause objektiks (*Seal ele- seal banaan ee keda sa eile toitsid*). Üks kolmeaastane ütles ühel korral vale verbi ja üks viieaastane jättis korra verbi lausest välja. Elusat objekti laiendava relatiivpronoomeni muutmisi subjekti laiendavaks toimus mõlemas vanusegrupis ühel korral, mis oli viieaastaste seas ainsaks relatiivpronoomeni muutmiseks selles lausetüübis. Elutust märkiv relatiivpronoomen muudeti kolmeaastaste seas 3 korral elusust märkivaks ning korra jäeti relatiivpronoomen lausest välja.

Eluta referendi ja pronoomeniga objektirelatiivide (Obj-I-Pro) vastustes saab mõlema vanuserühma veatüüpide puhul esile tuua üksikuid vigu (vt joonis 3). Ajamäärusega

eksimusi oli selles lausetüübis mõlema vanuserühma vastustes 3 korral (vt joonis 3). Kohamäärusega seotud eksimuseks oli kolmeaastastel 2 korral selle väljajätt ning viieaastastel 2 korral kohamääruse väljajätt ja korra vale kohamääruse lausumine. Relatiivpronoomeniga seotud eksimusi esines samuti väga vähe (vt joonis 3). Eluta objekti laiendav relatiivpronoomen *mida* muudeti eluta subjekti laiendavaks relatiivpronoomeniks *mis* kolmeaastaste seas 2 korral ja viieaastaste seas korra. Relatiivpronoomeni *mida* asemel öeldi viieaastaste poolt 2 korral elusat märkiv relatiivpronoomen *keda*. Kolmeaastaste seas jäeti korra relatiivpronoomen ütle mata.

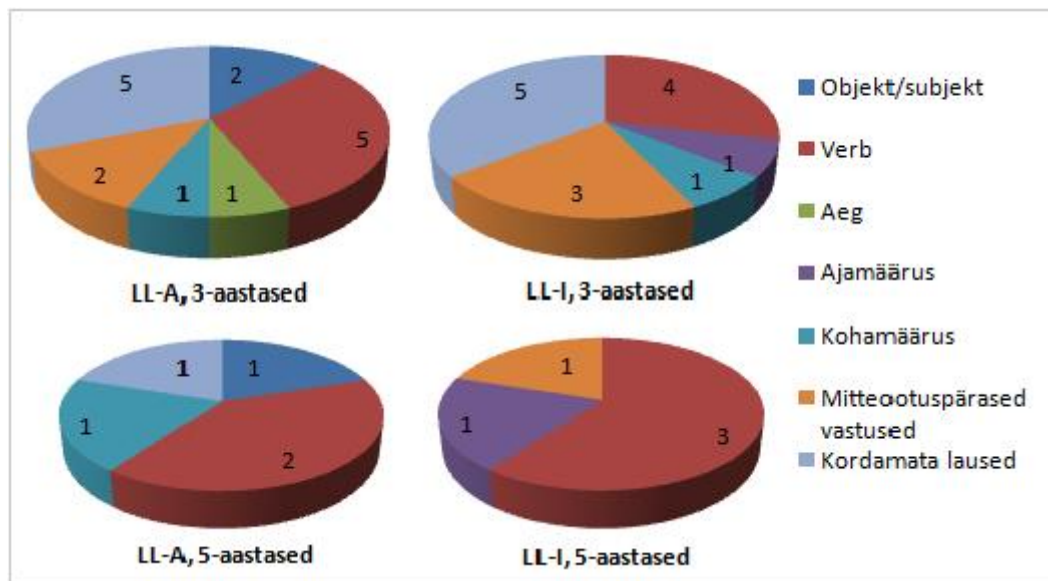
4.3. Lihtlaused

Katses olnud lihtlaused olid elusa referendiga (LL-A) (13) või eluta referendiga (LL-I) (14), nt

(13) See on inimesi pitsiv elevant.

(14) Siin on koera pildiga klaas.

Lihtlausetes esitamisel oli mõlemas vanusegrupis kõikide lausetüüpidega võrreldes kõige vähem vigu. Viieaastased esitasid nii elusa kui ka eluta referendiga lihtlausetes 5 viga, kolmeaastased tegid elusa referendiga lihtlausetes 16 ja eluta referendiga lauseis 14 viga. Kolmeaastased jätsid mõlemat tüüpi lihtlauseid ütle mata 5 korral, lühendatud lause öeldi mõlemat tüüpi lihtlauseis korra, üksikuid sõnu korrati eluta referendiga lauseis 2 korral ja elusa referendiga lauseis korra. Viieaastased jätsid korra järele kordamata elusa referendiga lihtlause ning korra öeldi üksikud sõnad eluta referendiga lihtlauses (vt joonis 4).

Joonis 4. Lihtlausetes tehtud vigade arv veatüübiti

Elusat referenti sisaldavates lihtlausetes (LL-A) puudus objekt mõlemas vanusegrupis korra ning vale objekt öeldi vaid ühe kolmeaastaste poolt. Kohamäärus jäeti lausest välja ühel korral mõlemas vanusegrupis. Kolmeaastaste seas jäeti korra verb ütlemata ja ühel juhul muudeti *nud*-partitsiip finiidseks verbiks. Kolmeaastased muutsid lauses esinenud *v*-partitsiibi finiidseks verbiks 3 ja viieaastased 2 korral.

Eluta referenti sisaldavates lihtlausetes (LL-I) objekti ja subjekti muutmisi ei esinenud. Mõlemas vanusegrupis jäeti korra verb lauses ütlemata ja *v*-partitsiip muudeti 2 korral finiidseks verbiks. Kolmeaastaste seas muudeti korra ka *nud*-partitsiip finiidseks verbiks. Ajamäärus jäeti lausest välja samuti mõlemas vanusegrupis ühel korral, kohamäärus jäeti ära vaid kolmeaastaste seas ja seda samuti ühel korral. Ainukene grammatilise ajavormi muutus lauses toimus kolmeaastaste seas.

Nii elusat kui ka eluta referenti sisaldavates lihtlausetes oli nooremate ja vanemate laste seas kõige sagedasem viga *v*-partitsiibi muutmine finiidseks verbiks. Erinevalt viieaastastest muutsid kolmeaastased ka *nud*-partitsiipe verbideks. Kuna lapsed ei suutnud sageli partitsiipe järele korrata, võib järeldada, et partitsiibid on nendele veel keeruliselt mõistetavad konstruktsioonid ning nende kasutus on lapsekeeles harv või lausa puudub. Samuti vanemate laste seas tehtud väiksem eksimuste arv märgib, et noorematel pole partitsiibid veel nii edukalt omandatud kui vanematel.

5. KATSETULEMUSTE ANALÜÜS

5.1. Lausetüübid

Katsetulemuste analüüsimiseks kasutatakse laste poolt korratud lausetes ilmnenu vigu, milleks on stiimullause esitamisel toimunud sõnade muudatused, vahetused ja väljajätud, mis on muutnud lause algset semantilist tähendust. Kõikides lausetüüpides tehtud vigade koguarvud ja nende osakaal produtseeritud vastustes on esitatud tabelis 2.

Tabel 2. Lausetüüpides tehtud vead ($n_{1,2}$) ja nende osakaal (produtseeritud vastuseid kokku kolmeaastastel $N_1 = 142$, viieaastastel $N_2 = 203$)

Lausetüüp	3-aastased		5-aastased	
	Vead (n_1)	Osakaal	Vead (n_2)	Osakaal
Obj-A-NP	27	19%	31	15,3%
Obj-I-NP	29	20,4%	27	13,3%
Obj-A-Pro	31	21,8%	11	5,4%
Obj-I-Pro	19	13,4%	12	5,9%
Subj-A-Tr	21	14,8%	19	9,4%
Subj-I-Intr	21	14,8%	11	5,4%
LL-A	16	11,3%	5	2,5%
LL-I	14	9,9%	5	2,5%
Kokku	178	125,4%	121	59,6%

Kõige rohkem vigu tegid kolmeaastased pealauses elusat referenti ja kõrvallauses pronoomenit sisaldavates objektirelatiivides (Obj-A-Pro) (31 viga), seejärel pealauses eluta referenti ja kõrvallauses nimisõnafraasi sisaldavates objektirelatiivides (Obj-I-NP) (29 viga). Viieaastastel esines kõige rohkem vigu pealauses elusat referenti ja kõrvallauses nimisõnafraasi sisaldavates objektirelatiivides (Obj-A-NP) (31 viga) ning seejärel pealauses eluta referenti ja kõrvallauses nimisõnafraasi sisaldavates objektirelatiivides (Obj-I-NP) (27 viga).

Kui arvestada kokku nimisõnafraasiga objektirelatiivides ja pronoomeniga objektirelatiivides tehtud vead, siis on mõlemas vanusegrupis vigade arv suurem nimisõnafraasiga objektirelatiivides (vt tabel 2). Täpsemalt, kolmeaastaste seas tehti

nimisõnafraasiga objektirelatiivides kokku 56 viga ja pronoomeniga objektirelatiivides 50 viga, viieaastaste seas tehti nimisõnafraasiga objektirelatiivides kokku 58 viga ja pronoomeniga objektirelatiivides 23 viga. Sellest saab järeldada, et nimisõnafraasi sisaldavad objektirelatiivid on lastele keerulisemalt omandatavad kui pronoomeniga objektirelatiivid. Nimelt keeles sagedamini esineva konstruktsiooni omandamine toimub lastel kiiremini, mida kinnitab Foxi ja Thompsoni (1990: 302–303) väide, et objektirelatiivide levinum kuju on eluta objekt ja elus subjekt, milleks on tihti pronoomen.

Subjektirelatiivide kordamises ei olnud märkimisväärset vahet objektirelatiivide kordamisega (vt tabel 2). Kolmeaastased tegid nii elusa kui ka eluta referendiga subjektirelatiivides (Subj-A-Tr ja Subj-I-Intr) 21 viga, samas pealauses eluta referenti ja kõrvallauses pronoomenit sisaldanud objektirelatiivides (Obj-I-Pro) tegid nad 19 viga. Viieaastased tegid eluta referenti sisaldavas subjektirelatiivis (Subj-I-Intr) 11 viga, samas elusat referenti ja pronoomenit sisaldavas objektirelatiivis (Obj-A-Pro) tegid nad samuti 11 viga ja eluta referendi ja pronoomeniga objektirelatiivis (Obj-I-Pro) 12 viga. Viieaastased tegid elusa referendiga subjektirelatiivides (Sub-A-Intr) 19 viga, mis oli rohkem kui pronoomeniga objektirelatiivides. Seega ei saa üheselt väita, et subjektirelatiivid on objektirelatiividest lihtsamalt omandatavad, sest kolmeaastaste seas oli tõepoolest subjektirelatiivides vähem vigu kui objektirelatiivides, kuid viieaastaste seas oli subjektirelatiivides rohkem vigu kui pronoomeniga objektirelatiivides.

Katsetulemusena võib märkida, et elusa referendi ja transitiivse verbiga subjektirelatiivid olid lastele keerulisemalt mõistetavad, sest viieaastaste seas tehti selles lausetüübis 8 eksimust rohkem kui eluta referendi ja intransitiivse verbiga subjektirelatiivides, kolmeaastaste seas olid subjektirelatiivides tehtud eksimuste arvud võrdväärsed. See tulemus aga erineb Kidd jt (2007: 875) katsetulemusest ja väitest ning on kooskõlas Diesseli ja Tomasello (2005: 887) arvamusega, et transitiivse verbiga laused on lastele kergemalt arusaadavamad. Samas tuleb ka märkida, et elusa referendiga lauses oli nii elus subjekt kui ka objekt, kuid eluta referendiga subjektirelatiivis oli ainult eluta subjekt ning objekt puudus. Esimese lause korral on lapsel vaja meeles pidada nii subjekti kui ka objekti, kuid teisel juhul pole seda objekti puudumise tõttu teha vaja.

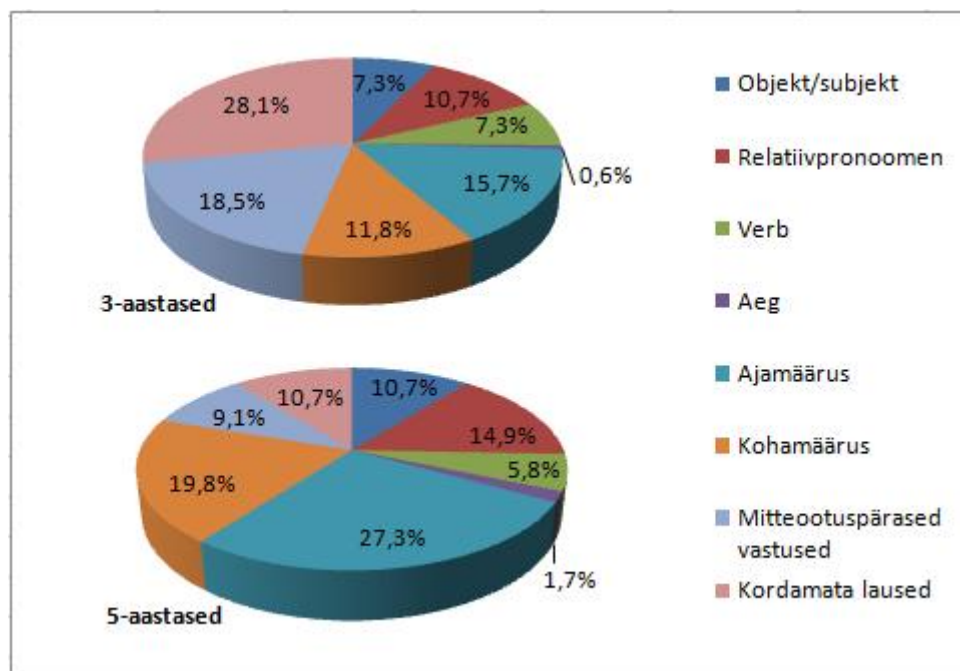
Lihtlausete järelkordamises esines mõlemas vanusegrupis vähem vigu kui relatiivlauseid sisaldavates lihtlausetes. Nimelt viieaastased ütlesid nii elusa kui ka eluta referendiga lihtlausetes 5 viga ja kolmeaastased elusa referendiga lausetes 16 ja eluta referendiga lausetes 14 viga. Seepärast võib järeldada, et lastele olid lihtlauseid kergemini arusaadavad relatiivlauseid sisaldanud lihtlausetest.

Kokku tegid kolmeaastased 178 viga ja viieaastased 121 viga (vt tabel 2). Sellest saab järeldada, et noorematele lastele on lausete järelkordamine raskem. Nad ei mõista kõiki lauseid piisavalt, et neid vigadeta järele korrata. Samuti on katses olnud stiimullausete konstruktsioon kolmeaastastele lastele veel kasutamiseks keerulisem kui viieaastastele. Samas võib järeldada, et ka viieaastastel ei ole lause konstruktsioon täielikult omandatud, sest vigade arv oli ka selles vanusegrupis suur.

Lausetes esinenud elususe kriteeriumi alusel üheseid üldistusi teha ei saa, sest mitte kummaski vanusegrupis ei olnud pealauses elusat referenti sisaldavates lausetes kindlat erinevust eluta referenti sisaldavatest. Nimelt nimisõnafraasi sisaldavates objektirelatiivides oli kolmeaastaste seas rohkem vigu eluta referendiga lausetes, kuid viieaastastel elusa referendiga lausetes, samas pronoomenit sisaldavates objektirelatiivides oli kolmeaastaste hulgas rohkem vigu elusa referendiga ja viieaastastel eluta referendiga lausetes. Subjektirelatiivides oli viieaastastel rohkem vigu elusa referendiga lausetes ja kolmeaastastel oli vigade arv mõlemat tüüpi subjektirelatiivides võrdne. Lihtlausetes oli aga viieaastastel vigade arv võrdne nii elusa kui ka eluta referendiga lausetes ning kolmeaastastel oli elusa referendiga lihtlausetes rohkem vigu. Siiski võib väita, et pealauses elusat referenti sisaldavaid lauseid on lastel keerulisem omandada, sest mõlemas vanusegrupis esines kahel korral rohkem vigu elusa referendiga lauseis ja ühel korral eluta referendiga lauseis ning ühel korral esitati nii elusa kui ka eluta referendiga lauseid samaväärselt. Seejuures ei ole lausetes tehtud vigade arvu järgi otsustades laste jaoks oluline, kas lausetüübiks on nimisõnafraasi või pronoomeniga objektirelatiiv, subjektirelatiiv või lihtlause (vt tabel 2.)

5.2. Veatüübid

Kõige levinum veatüüp oli kolmeaastaste seas lausete kordamata jätmised (28,1% kõikidest vanusegrupis tehtud vigadest) ja viieaastaste seas ajamäärusega toimunud muudatused ja väljajätud (27,3%). Seejärel oli kolmeaastastel levinud mitteoootuspäraste vastuste ütlemine (18,5%) ja viieaastaste seas kohamääruse muutmised või väljajätud (19,8%). Nendest tulemustest võib järeldada, et noorematele lastele oli lausete mõistmine keerulisem ja seepärast jäeti sageli lause ütlemata või lühendati selle konstruktsiooni. Viieaastastele oli aga lausetest arusaamine lihtsam ja seetõttu ei esinenud ka lausete lühendamisi ja mitteoootuspäraseid vastuseid nii palju, vaid pigem aja- ja kohamääruse muutmisi ja väljajätte (vt joonis 5). Sellest võib omakorda oletada, et viieaastastele on relatiivlause mõistmine lihtsam, sest kõige suurema osakaalu moodustasid aja- ja kohamäärusega seotud vead, mis ei ole lause semantilises tähenduses nii olulised kui näiteks subjekti ja objekti vahetamised või relatiivpronoomeni muutmised.

Joonis 5. Vigade osakaal veatüübiti

Objekti ja subjektiga toimunud muudatusi esines viieaastaste seas 10,7%-l, kolmeaastaste hulgas aga 7,3%-l. Samuti relatiivpronoomeniga muudatusi oli viieaastastel rohkem (14,9%) kui kolmeaastastel (10,7%). Stiimullausest erinevad verbi ajavormid moodustasid viieaastaste vastustest 1,7%, kolmeaastaste vastustest aga 0,6%. Peale lausete kordamata jätmiste ja mitteootuspäraste vastuste andmise oli kolmeaastastel viieaastastest suurem protsent verbi muutmises või väljajätus, täpsemalt kolmeaastastel 7,3% ja viieaastastel 5,8% (vt joonis 5).

5.3. Lausete järelekordamine

Lausete järelekordamine näitab, et mõlemas vanusegrupis on pealauses eluta referenti sisaldavaid lauseid järele öeldud rohkem. Sellest võib taaskord järeldada, et pealauses eluta referendiga laused on lastele kergemalt arusaadavamad kui elusa referendiga laused. Samuti on näha, et kolmeaastastel on lausete järelekordamise protsent lausete võimalikus koguarvus väiksem kui viieaastastel, mis märgib, et kolmeaastastele on lausete mõistmine keerulisem kui viieaastastele ja seepärast jäeti sagedamini lauseid kordamata. (Vt tabel 3.)

Tabel 3. Imiteeritud laused ($n_{1,2}$) ja nende osakaal (võimalikke vastuseid kokku kolmeaastastel $N_1 = 192$, viieaastastel $N_2 = 216$).

Lausetüüp	3-aastased		5-aastased	
	Laused (n_1)	Osakaal	Laused (n_2)	Osakaal
Obj-A-NP	18	75%	24	88,9%
Obj-I-NP	19	79,2%	26	96,3%
Obj-A-Pro	17	70,8%	25	92,6%
Obj-I-Pro	17	70,8%	25	92,6%
Subj-A-Tr	16	66,7%	24	88,9%
Subj-I-Intr	17	70,8%	26	96,3%
LL-A	19	79,2%	26	96,3%
LL-I	19	79,2%	27	100%
Kokku	142	74%	203	94%

Kõige suurem järelkordamise protsent on mõlemas vanusegrupis lihtlausetes ja pealauses eluta referendi ja kõrvallauses nimisõnafrasiga objektirelatiivides (Obj-I-NP), viieaastastel ka eluta referendi ja intransitiivse verbiga subjektirelatiivides (Subj-I-Intr). Siit võib järeldada, et lastele oli kõige kergem lihtlausetes kordamine, mis tähendab, et laste üldises keeleoskuses on lihtlaused omandatud varem. Pealauses eluta referenti ja kõrvallauses elusat referenti sisaldavate lausete järelkordamise kõrgema protsendi põhjal võib öelda, et lastele oli nende lausete mõistmine lihtsam kaht elusat referenti sisaldavatest lausetest. Kuna eksimused olid sellegi poolest nendes lausetes sagedased (vt tabel 2, lk 20), siis võib järeldada, et lausetest arusaamine on lastele kergem kui nende järelkordamine või moodustamine.

Erinevalt kolmeaastastest öeldi viieaastaste seas järele kõik eluta referendiga lihtlaused (LL-I). Vastuste järelkordamise protsent oli viieaastastel suurem iga lausetüübi korral, seega võib öelda, et noorematele lastele oli lausete mõistmine raskem.

KOKKUVÕTE

Relatiivlauseid lapsekeeles on uuritud praeguse hetkeni peamiselt nende mõistmise ja omandamise tasandil. Eesti keeles pole seni relatiivlause omandamist käsitlevaid uurimusi tehtud ning peamiselt saab tugineda ingliskeelsete ja saksakeelsete laste seas tehtud uurimustele.

Relatiivlauseid on kõrvallauseid, mille sidend on viiteseoses pealause nominaalse elemendiga. Eesti keeles on relatiivlause põhja süntaktilise funktsiooni näitamisel abiks relatiivpronoomeni käändevormid.

Relatiivlause seas eristatakse subjekti, objekti, predikatiivi ja isoleeritud nimisõna(fraasi) laiendavaid relatiivlauseid. Siinses töös keskendutakse eelnenud uurimustööde eeskujul subjektirelatiividele (relatiivlauseid, kus on relatiivpronoomenil subjekti roll) ja objektirelatiividele (relatiivlauseid, kus on relatiivpronoomenil objekti roll). Eelnenud uurimustes on relatiivlause moodustamiseks ja mõistmiseks peetud oluliseks referentide elusust ja elutust ning subjektirelatiivi verbi transitiivsust ja intransitiivsust. Täpsemalt öeldes on varasemates töödes selgunud, et intransitiivse ja transitiivse verbiga subjektirelatiivis esineb lastel vähem vigu kui objektirelatiivis, samuti elusa referendiga subjektirelatiivis on vähem vigu kui objektirelatiivis.

Siinses töös on kasutatud imiteerimise ülesannet, mis on üks lihtsamaid katsetüüpe, kus tuleb lapsel korrata ette öeldud lauseid. Selle eeskujuks on Kidd jt (2007) poolt tehtud katse. Katses osalesid kolmeaastased ja viieaastased lapsed ($N = 17$) ja iga katseisik pidi järele kordama 24 lauset. Katse koosnes subjekti- ja objektirelatiivide ning lihtlausest. Subjektirelatiivid sisaldasid pealuses elusat või eluta referenti ning kõrvallauses transitiivset või intransitiivset verbi. Objektirelatiivid sisaldasid pealuses elusat või eluta referenti ning kõrvallauses nimisõna(fraasi) või pronoomeni. Lihtlause sisaldasid elusat või eluta referenti.

Katsetulemuste analüüsis on esile toodud vanusegrupiline erinevus lausete järelekordamises. Nii kolme- kui ka viieaastased lapsed tegid kõige vähem vigu lihtlause kordamises. Subjektirelatiivides tehti nooremas vanusegrupis vähem vigu kui objektirelatiivides, vanemas vanusegrupis oli pronoomeniga objektirelatiivides vähem vigu kui nimisõna(fraasi)ga objektirelatiivides ja subjektirelatiivides. Kolmeaastastel oli

kõikides lausetüüpides tehtud vigade arv suurem kui viieaastastel lastel, mis kinnitab ka väidet, et noorematele lastele on relatiivlaused keerulisemalt arusaadavad.

Seosetuid vastuseid andsid ainult kolmeaastased lapsed, seega oli vanemate laste jaoks imiteerimiskatse ülesanne paremini mõistetav. Lühendatud lausete ja üksikute sõnade ütlemissi esines kolmeaastastel rohkem kui viieaastastel. Samuti lause kordamata jätmine oli kolmeaastaste hulgas sagedasem. Ka see kinnitab väidet, et vanematele lastele on relatiivlaused kergemini mõistetavad.

Kolmeaastastel oli kõige suurem vigade arv pealauses elusat referenti ja kõrvallauses pronoomenit sisaldavates objektirelatiivides, viieaastastel aga pealauses elusat referenti ja kõrvallauses nimisõnafraasi sisaldavates objektirelatiivides. See kinnitab arvamust, et elusale referendile viitava põhjaga relatiivlaused ja objektirelatiivid on lastele raskemini arusaadavad. See tulemus on kooskõlas varasemate uurimustega (Diessel, Tomasello 2005: 887–888; Kidd jt 2007: 870–872) inglise keele relatiivlause omandamise kohta.

SUBJECT AND OBJECT RELATIVES IN CHILD LANGUAGE BASED ON THE IMITATION TASK

SUMMARY

The present thesis studies the acquisition of relative clauses in Estonian child language. Focus is on subject relatives (relative clauses where relative pronoun has subject role) and object relatives (relative clauses where relative pronoun has object role).

The thesis is based on the experimental study made with 3- and 5-year-old Estonian speaking children. In the imitation task children were asked to copy the sentence said by the experimenter. There were 24 clauses - 18 complex sentences with relative clauses and 6 simple sentences. Complex sentences were subject relatives and object relatives. Subject relatives were with animated head referent and transitive verb or with inanimated head referent and intransitive verb. Object relatives were with noun phrase and animated or inanimated head referent, and with pronoun and animated or inanimated head referent. Simple sentences had animated or inanimated referent.

In this thesis the relative clauses are defined and categorised. Hypothesis and results of previous studies are presented. Different testing methods and experiment for this thesis are described. The analyse of test results is presented in sentence types and two test groups are compared.

The first hypothesis of the study is that relative clauses are more difficult than simple sentences – children have more correct responses in simple sentences, because relative clauses are acquired later. Secondly, based on earlier studies, it can be assumed that subject relatives are simpler than object relatives. Thirdly, relative clauses with two animated referents are more difficult than relative clauses with animated and inanimated referents. And finally, in all those criterias are differences between younger and older children repetitions. Namely, it can be assumed that younger children make more mistakes in sentences and if it is difficult to understand the sentence, they will say only

single words or will not repeat the sentence.

In the result the repetitions of relative clauses had more mistakes than simple clauses and relative clauses with animated referents were more difficult for both age groups. Younger children made more mistakes in every sentence type and they gave incoherent replies, which confirms that for younger children are relative clauses more difficult.

The most mistakes were made in object relatives, namely, 3-year-old children made the most mistakes in object relatives with pronouns and 5-year-old in object relatives with noun phrases. 3-year-old made less mistakes in subject relatives than object relatives, but 5-year-old made less mistakes in object relatives with pronoun than in subject relatives. Therefore, it can not be said that subject relatives are much simpler than object relatives. However, relative clauses with animated head had more mistakes than with inanimated heads, and it can be said that relative clauses with two animated referents are more difficult.

LÜHENDID

LL-A – elusa referendiga lihtlause;

LL-I – eluta referendiga lihtlause;

Obj-A-NP – elusa referendiga pealause ja nimisõna(fraasi)ga objektirelatiiv;

Obj-I-NP – eluta referendiga pealause ja nimisõna(fraasi)ga objektirelatiiv;

Obj-A-Pro – elusa referendiga pealause ja pronoomeniga objektirelatiiv;

Obj-I-Pro – eluta referendiga pealause ja pronoomeniga objektirelatiiv;

Subj-A-Tr – elusa referendiga pealause ja transitiivse verbiga subjektirelatiiv;

Subj-I-Intr – eluta referendiga pealause ja intransitiivse verbiga subjektirelatiiv.

KIRJANDUS

- Ambridge, Ben 2012.** Assessing Grammatical Knowledge (with Special Reference to the Graded Grammaticality Judgment Paradigm). – Research Methods in Child Language: A Practical Guide. Ed. Erika Hoff. Chichester: Wiley-Blackwell, 113–132.
- Argus, Reili 1995.** Ühe eesti lapse lausemoodustuse areng. – Minor Uralic Languages: Grammar and Lexis. Ed. Ago Künnap. Tartu–Groningen, 47–54.
- Argus, Reili 2009.** Eksperimentaalse metoodika kasutamisest eesti keele omandamise alastes uuringutes. – Korpusuuringute metodoloogia ja märgendamise probleemid. Tallinna Ülikooli Eesti Keele ja Kultuuri Instituudi toimetised 11. Toim. Pille Elson, Katre Õim. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 7–29.
- Diessel, Holger 2004.** The Acquisition of Complex Sentences. Cambridge: Cambridge University Press.
- Diessel, Holger 2009.** The Emergence of Relative Clauses in Early Child Language. University of Jena.
- Diessel, Holger, Michael Tomasello 2000.** The Development of Relative Clauses in Spontaneous Child Speech. – Cognitive Linguistics 11, 131–151.
- Diessel, Holger, Michael Tomasello 2005.** A New Look at the Acquisition of Relative Clauses. – Language 81, 882–906.
- EKG II = Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993.** Eesti keele grammatika II. Süntaks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Erelt, Mati 2004.** Märkmeid eesti keele komplekslausetest kohta. – Keel ja Kirjandus 6, 401–413.
- Fox, Barbara A., Sandra A. Thompson 1990.** A Discourse Explanation of the Grammar of Relative Clauses in English Conversation. – Language 66 (2), 297–316.
- Kidd jt = Kidd, Evan, Silke Brandt, Elena Lieven, Michael Tomasello 2007.** Object Relatives Made Easy: A Cross-linguistic Comparison of the Constraints Influencing Young Children's Processing of Relative Clauses. – Language and Cognitive Processes 22, 860–897.

Lust jt = Lust, Barbara, Suzanne Flynn, Claire Foley 1996. What Children Know about What They Say: Elicited Imitation as a Research Method for Assessing Children's Syntax. – Methods for Assessing Children's Syntax. Ed. Dana McDaniel, Cecile McKee, Helen Smith Cairns. Cambridge: MIT Press, 55–76.

Mak jt = Mak, Willem M., Wietske Vonk, Herbert Schriefers 2002. The Influence of Animacy on Relative Clause Processing. – Journal of Memory and Language 47, 50–68.

Pikver, Ann 1988. Eesti relatiivlausest keeletüpoloogilisel taustal. – Keel ja Kirjandus 7–8, 392–397, 486–493.

LISA 1. KATSELAUSED JA LAUSETÜÜBID

Relatiivlaused	Obj-A-NP	1 See on poiss, keda tüdruk eile koolis kiusas. 2 Siin on tüdruk, keda naine täna bussis nägi. 3 Seal on tüdruk, keda kass täna aias limpsis.
	Obj-I-NP	4 See on aed, mida koer eile pargis ületas. 5 Siin on söök, mida kass täna köögis sõi. 6 Seal on pall, mida tüdruk täna õhku viskas.
	Obj-A-Pro	7 See on poiss, keda sa enne poes nägid. 8 Siin on tüdruk, keda sa hommikul bussis müksasid. 9 Seal on elevant, keda sa eile banaaniga toitsid.
	Obj-I-Pro	10 See on jalgpall, mida sa eile aias tagusid. 11 Siin on klaas, mida sa täna köögis otsisid. 12 Seal on raamat, mida sa enne toas lugesid.
	Subj-A-Tr	13 See on mees, kes nägi jalgpallitrennis poissi. 14 Siin on naine, kes aitas täna koolis tüdrukut. 15 Seal on elevant, kes vaatas loomaaias inimesi.
	Subj-I-Intr	16 See on oks, mis kukkus aias puu otsast alla. 17 Siin on lill, mis kasvas eelmisel suvel aias. 18 Seal on mänguasi, mis läks eelmiste jõulude ajal katki.
Lihtlaused	LL-A	19 See on punase kleidiga tüdruk. 20 See on inimesi pritsiv elevant. 21 Siin on köögis saia söönud poiss.
	LL-I	22 Siin on koera pildiga klaas. 23 Seal on puu otsas rippuv õun. 24 See on täna kotis olnud raamat.

**Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja
lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks**

Mina, _____ Maarja Pariis _____
(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____ 28.09.1990 _____),

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

_____ Subjekti- ja objektirelatiivid lapsekeeles _____
_____ imiteerimiskatse põhjal _____,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendajad on _____ professor Renate Pajusalu ja _____
_____ PhD Sirli Parm _____,
(*juhendaja nimi*)

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, _____ 27.05.2013 _____ (*kuupäev*)